

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІДЕРСТВА У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Ткачук О.Г.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Сучасні умови діяльності та стан розвитку у галузі вищої освіти в Україні зумовлюють суттєві зміни у підготовці професійного, конкурентоспроможного фахівця, в даному випадку майбутнього лікаря, які здатні до високої продуктивної професійної діяльності, уміють адаптуватися до умов праці, що так швидко змінюються. У статті розглядаються аспекти формування компетентності лідерства у майбутніх лікарів, розкрито поняття «компетентність лідерства» і перспективи його розвитку в процесі занять фізичним вихованням у вищому медичному навчальному закладі (ВМНЗ). Аналіз літературних джерел зазначив, що компетентності лідерства для професійної підготовки фахівців, а саме, лікарів, приділяється недостатньо уваги.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, лідерство, компетентність лідерства, вища школа, вища медична освіта, майбутні фахівці, професійна підготовка лікарів.

Постановка проблеми та її актуальність. Українське суспільство нині переживає часи кардинальних змін, тому головним завданням вищої освіти стало створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу, пошук інтелектуальної, обдарованої, творчої молоді, яку треба підтримувати і стимулювати для самореалізації в сучасному суспільстві. Один із шляхів виконання цього завдання є становлення лідерства особистості у контексті формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Питання формування професійної компетентності майбутніх фахівців різних галузей розглядалися у роботах С. Калашнікової [6], Я.Кульбашної [10], В. Лугового [11], М. Мруги [13] та ін. У них представлено особливості змісту, етапи становлення, структуру та проблеми професійної компетентності майбутніх фахівців. Однак, дослідження Я. Кульбашної [10] щодо оцінки і сприйняття понять «компетентність» і «професійна компетентність», проведеного серед студентів IV-V курсів стоматологічних факультетів вищих медичних навчальних закладів (ВМНЗ) України, засвідчило, що 2,4–42,4% майбутніх лікарів не розуміють їх сутності; 11,6–35,8% (близько третини) можуть окреслити лише в загальних рисах. Сформулювати своє розуміння терміну «компетентність» не можуть 24,7–96,2%.

Сучасне суспільство потребує компетентних і активних фахівців, здатних швидко і уміло визначити цілі своєї діяльності, прогнозувати досягнення, долати труднощі, будувати взаємини з людьми, працювати в команді, повною мірою проявляти свій творчий потенціал і лідерські властивості особи. Англійське слово «leader» утворено від дієслова «to lead», що означає «вести», корінь цього слова бере свій початок від «laed», що означає «шлях», або «дорога», тому можна сказати, що «лідер – це той, хто, йдучи попереду, показує шлях своїм попутникам» [7].

В основі лідерства лежить такке удосконалення особистості, яке забезпечує її здатність підняти своє бачення на більш високий рівень, виходячи при цьому за звичайні рамки. Лідер – це той, хто слугує прикладом для інших, демонструє належні практики і у такий спосіб згуртовує навколо себе команду, спроможну досягати поставлених цілей та втілювати бачення в життя. Лідерство – це процес, це вплив [8].

Основні теоретичні підходи в розумінні походження лідерства визначені О. Хмизовою [14]:

– теорія рис: лідером може бути людина, що володіє певним набором особистісних якостей;

– ситуаційна теорія: а) лідерство це продукт ситуації: людина, ставши лідером в одному випадку, набуває авторитету, котрий починає на неї «працювати» внаслідок дії стереотипів. Тому вона може розглядатись групою як «лідер взагалі»; б) окремим людям властиво «шукати пости», тому вони і поведуть себе відповідним чином;

– синтетична теорія: а) лідерство – це процес організації міжособистісних стосунків у групі; б) лідер – суб'єкт управління даним процесом.

На думку науковців С. Калашнікової [9] та О. Хмизової [14], лідерство пов'язане перш за все з умінням гідно опановувати зміни та пристосовуватися до нових і часто складних ситуацій. В останній час лідерство набуло особливого значення. Це, зокрема, пояснюється тим, що сучасний діловий світ відрізняється вкрай жорсткою конкуренцією та високою мінливістю. Чим більші зміни, тим більша необхідність в ефективному лідерстві. Тому використання вчорашніх методів у діяльності не може привести до успіху. Все більше перед майбутніми фахівцями постає складна задача: витримати натиск великих змін та зуміти зберегти свою конкурентоспроможність в нових умовах. Такий підхід у повній мірі стосується і медичної освіти, яка повинна оперативнo реагувати на швидкоплинні зміни наукових і практичних досягнень.

Проблеми формування у особистості лідерських якостей вивчали І. Адісес [1], М. Герзон [2], М. Дороніна [5], С. Калашнікова [8], Дж. Максвелл [12] та ін. Ними створені моделі формування компетентності лідерства, приділяється велика увага якостям, які притаманні лідерам, теоріям лідерства та стилям лідерства, які отримали світове визнання та затвердили себе як правдиві та науково обґрунтовані ідеї.

Варто зазначити, що американські науковці Р. Ділтс, Е. Дірінг, Дж. Рассел [4] розглядають теорію Альфа-лідерства, як провідну для керівників підприємств. Вони зазначають, що лідери відрізняються якостями, які можна згрупувати за такими процесами: передбачення, вирівнювання та дія. Використовуючи такий підхід можемо визначити, що лідерська компетентність полягає у здатності передбачати, тобто помічати найменші ознаки змін, тенденцій, які зароджуються, швидко реагувати на зміни і створювати гнучкі організації, які блискучо реагують на інноваційні технології; узгоджувати власні цінності і потреби з цінностями і потребами інших людей, здатних до ефективного досягнення цілей; діяти, створювати умови для досягнення мети і наполегливо рухатися до неї.

Викликають зацікавленість результати дослідження О. Хмизової, яка вважає, що структура лідерської компетентності має три основні компоненти, такі, як: когнітивний (вміння, навички, переконання), мотиваційно-емоційний (мотиви, потреби, емоції, цінності, ставлення), діяльнісно-поведінковий (дії, вчинки, поведінка, практична реалізація) [14, с. 106]. Вона визначає, що справжній лідер – це командний гравець, який володіє комплексом характеристик, узгоджує власні цінності і потреби з цінностями і потребами інших людей, створює умови для досягнення мети і наполегливо рухається до неї, швидко реагує на зміни і блискавично реагує на нові вимоги середовища.

Аналіз наукових джерел [1, 4, 5, 8, 12, 14] засвідчив, що проблема теоретичного та методичного формування лідерської компетентності майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах недостатньо розроблена, не досліджено і не розроблено концепцію та модель формування компетентності лідерства у майбутніх лікарів в контексті сучасних технологічних змін.

Мета статті. Дослідити поняття «лідерська компетентність майбутніх лікарів» і визначити перспективи її становлення у процесі викладання дисципліни фізичне виховання у вищому медичному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Професія лікаря у багатьох аспектах пов'язана з наявністю у особистості лідерських якостей. У ВМНЗ майбутньому фахівцю необхідно прищепити прагнення до постійного самоудосконалення, намагання оволодіти сучасні методи діагностики, лікування, бажання досягти оптимального результату і професійного успіху. Однією з дисциплін, які дають змогу формувати у майбутнього фахівця такі якості є фізичне виховання. У процесі поступового цілеспрямованого досягнення вищих результатів у спорті, формується соціально активна, гуманістично спрямована особистість, яка у своїй життєдіяльності керується як загальнолюдськими, так і культурно-національними цінностями. Також формуються почуття, навички та звички, моральні переконання і світогляд; рішучість й сміливість; творче ставлення до роботи, пошук і розумне використання нового в теорії і практиці.

Опираючись на дослідження Я. Кульбашної [10] визначено, що серед студентів IV-V курсів, значущість компетентності лідерства займає від 9% до 16% у Харківському медичному університеті (ХНМУ), в межах 33% у Івано-Франківському медичному університеті, в межах 41% в Уманському університеті, а в НМУ імені О.О. Богомольця 44% – 50%. Найбільший показник в НМУ імені О.О. Богомольця, а найнижчий у Харківському медичному університеті. Варто зазначити, що прагнення до успіху на IV курсі являється більшим у всіх досліджених, а також ми бачимо, що існують суттєві регіональні відмінності в оцінці значущості загальних компетентностей і подібність показників між студентами кожного з ВМНЗ.

Згідно з самооцінкою майбутніх стоматологів значущість компетентності «лідерства» зайняла 18 місце, проте близька по суті компетентність «прагнення до успіху» – друге місце. Тому вважаємо доцільним розглядати ці компетентності разом.

Результати наукових досліджень Я.А.Кульбашної [10], вказують на доцільність формувати компетентності, зокрема і лідерства, починаючи з першого курсу навчання у ВМНЗ.

Для досягнення цієї мети нами розроблено анкету дослідження значущості компетентності лідерства для студентів ВМНЗ та, опираючись на наукові праці С. Жарикова, С. Крушельницького [6] розробити методіку діагностики лідерського потенціалу у майбутніх лікарів.

На підставі аналізу наукових джерел С. Калашнікова [7], Я. Кульбашної [10], В. Лугового [11] нами визначений комплекс особистісних якостей, які можуть складати основу компетентності лідерства майбутніх лікарів, це: зваженість, амбіційність, рішучість, ентузіазм, креативність, самоконтроль тощо.

Лідерство передбачає спрямованість до бажаного майбутнього, втілення свого бачення, стратегічного мислення, формування готовності до змін та швидкому реагуванню на ці зміни, відкритість до нових ідей. В останній час лідерство набуло особливого значення, тому що, сучасний діловий світ відрізняється вкрай жорсткою конкуренцією та високою мінливістю. Все більше перед майбутніми фахівцями постає складна задача витримати натиск великих змін та зуміти зберегти свою конкурентоспроможність в нових умовах, а чим більші зміни, тим більша необхідність в ефективному лідерстві.

Лідерство в освітньому просторі можна розглядати у трьох взаємопов'язаних аспектах: лідерство в освіті (діяльність керівників, викладачів, студентів); лідерство для освіти (діяльність батьків); лідерство освіти (діяльність держави щодо забезпечення пріоритетного розвитку освітньої сфери).

У сучасних умовах дуже важливо продумати систему поза навчальної діяльності студентів, орієнтовану на розвиток лідерських якостей у студентів, наприклад, заняття спортом.

Також ефективність формування лідерської позиції у студентів та їх здібності доцільно розвивати і удосконалювати за допомогою різноманітних програм, тематичних занять, майстер-класів, тренінгів у процесі викладання дисципліни фізичного виховання, зокрема аналізуючи з діяльність видатних спортсменів, їх мотивацію, склад і стиль їхньої роботи.

Для результативного впливу взаємодії викладача і студентів на формування лідерської позиції у майбутніх лікарів в освітньому просторі ВМНЗ важливими є професійна компетентність викладача із високим рівнем сформованості лідерської компетентності, здатним врахувати специфіку та розвиток мотивації лідерства у майбутнього лікаря; забезпечення у виховному процесі можливостей для проявів лідерської поведінки, зокрема, завдяки участі у студентському самоврядуванні.

Висновки. У результаті проведених досліджень визначено, що у вищій школі на вимогу потреб суспільства активізувалась проблема формування компетентності лідерства у майбутніх лікарів.

Встановлено, що в розробці даної проблеми в вищій медичній освіті уваги приділено не достатньо.

Подальшим напрямом дослідження передбачена діагностика лідерського потенціалу майбутніх лікарів, що сприятиме формуванню у них компетентності лідерства у процесі викладання дисципліни фізична культура.

Список літератури:

1. Адизес И. Развитие лидеров: Как понять свой стиль управления и эффективно общаться с носителями иных стилей / Ицхак Калдерон Адизес; Пер.с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 259 с.
2. Герзон М. Лидерство через конфликт: Как лидеры-посредники превращают разногласия в возможности / Марк Герзон; пер. с англ. [Павла Миронова]; Стокгольмская школа экономики. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2008. – 344 с.
3. Гура О. І. Теоретично-методологічні основи формування психологічно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / О. І. Гура. – К., 2008. – 36 с.
4. Дилтс Р. Альфа-лидерство / Дилтс Р., Диригг Э., Рассел Дж. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРО ЗНАК, 2004. – 256 с.
5. Доронін А. В. Якісний розвиток функцій керівника колективу / А. В. Доронін, М. М. Козирева // Коммунальное хозяйство городов. Сб. научн. трудов. Вып. 87. – К.: Техніка. – 2009. – С. 357–366.
6. Жаріков Є., Крушельницький Є. (Діагностика лідерських здібностей) – <http://kuchka.info/diahnostyka-liderskyh-zdibnostej.html>
7. Калашнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: монографія / С. А. Калашнікова. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 380 с. (лідер+пд=Калан-к10 з ПЕДАГОГІКА-21) 580000 183 стр укр.
8. Калашнікова С. А. Актуальність лідерства в умовах сучасних суспільних трансформацій та його вплив на професійну підготовку управлінців [Електронний ресурс] / С. А. Калашнікова // Освітнологічний дискурс. – 2010. – № 1. – 15 с. – Режим доступу до журн.: <http://innovations.kmpu.edu.ua/ENFV/index.html> – Назва з екрану.
9. Калашнікова С. А. Лідер в освіті / С. А. Калашнікова / Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 454.
10. Кульбашна Я. А. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із стоматології: теоретичні й методичні основи: монографія / Я. А. Кульбашна. – К.: Компас, 2014. – 416 с.
11. Луговий В. І. Ідентифікація складу і структури компетентностей: ключова умова підвищення ефективності викладання та оцінювання результатів у вищій школі / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – 2011. – Т. 1, № 3. – С. 9–15. – (Темат. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»).
12. Максвелл Дж. Воспитай в себе лидера / Джон Максвелл; пер. Г. Левитана. – Минск: Попурри – 400 с.
13. Мараховська Н. В. Лідерство як психолого-педагогічна проблема / Н. В. Мараховська, Л. С. Рибалко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. – К.; Запоріжжя: Запоріж. обласн. ін-т післядипломної освіти, 2004. – Вип. 31. – С. 38–42. – 0,15 авт. арк.
14. Хмизова О. Формування і розв'язання лідерської позиції у мабутній учителів початкових класів в освітньому просторі ВНЗ / Проблеми підготовки сучасного вчителя № 4 (Ч. 1), 2011.

Ткачук Е.Г.

Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИДЕРСТВА У БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ**Аннотация**

Современные условия деятельности и состояние развития в области высшего образования в Украине определяют существенные изменения в подготовке профессионального, конкурентоспособного специалиста, в данном случае будущего врача, которые способны к высокой продуктивной профессиональной деятельности, умеющих мгновенно адаптироваться к условиям труда, которые очень быстро меняются. В статье рассматриваются аспекты формирования компетентности лидерства у будущих врачей, раскрыто понятие «компетентность лидерства» и перспективы его развития в процессе занятий физическим воспитанием в высшем медицинском учебном заведении (ВМУЗ). Анализ литературных источников отметил, что компетентности лидерства для профессиональной подготовки специалистов, а именно врачей, уделяется недостаточно внимания.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, лидерство, компетентность лидерства, высшая школа, высшее медицинское образование, будущие специалисты, профессиональная подготовка врачей.

Тkachuk O.H.

Bogomolets National Medical University

FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCE OF FUTURE PHYSICIANS**Summary**

Modern conditions and developments in the field of higher education in Ukraine determine significant changes in the preparation of professional, competitive specialist, in this case future doctors, who are capable of high productive professional activity, able to adapt to conditions that rapidly change.

The article discusses aspects of formation of leadership competence among future doctors, explains the concept of «leadership competence» and the prospects for its development in the process of physical education in higher medical educational institution. The analysis of literary sources evidenced lack of attention to the leadership competence in training professionals, namely doctors.

Keywords: competence, professional competence, leadership, leadership competence, university, higher medical education, future specialists, professional training of doctors.